

ТВОРЧА ТА ІНФОРМАЦІЙНА ФУНКЦІЇ НАВЧАННЯ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ

***Резюме.** Аналізуються інформаційна і творчої функції навчання у контексті сучасної освітньої парадигми. Досліджуються механізми їх гармонізації на основі діалектичної єдності репродуктивної і творчої навчальної-пізнавальної діяльності.*

***Ключові слова:** освітня парадигма, інформаційна і творча функції навчання, навчальна діяльність.*

Постановка проблеми. Динамічний розвиток суспільства та обумовлені ним соціальні перетворення є причиною виникнення нових освітніх ідей та концепцій, які визначають парадигму сучасної освіти.

Зміст поняття „освітня парадигма” є неоднозначним і багатограним [9]. Це феномен, який має свою теоретичну та методологічну основу і визначається сукупністю відповідних установок, ідей, поглядів, переконань понять, уявлень, фундаментальних знань, цінностей і технологічних прийомів, що визначають універсальну модель пізнання і організації освітнього процесу та прийняття наукових рішень.

Парадигмальні зрушення сучасної української освіти спрямовані на посилення її гуманітарної компоненти, пошуки ефективних методик і технологій розвитку життєтворчої компетентності людини, її креативності, формування власної дослідницької позиції, готовності вирішувати проблеми, які виникатимуть у майбутньому. Як правило, діалектика таких парадигмальних зрушень обумовлена суперечностями, які виникають між об’єктивно існуючими протилежностями в освітньому процесі. Виявлення цих протилежностей та дослідження способів і механізмів їх узгодження є актуальною задачею у розвитку освітньої галузі. Адже в основі будь-якої конкретної педагогічної проблеми лежать діалектичні суперечності між протилежностями освітнього процесу, виявлення яких та пошук методів і засобів їх узгодження складає суть вирішення проблеми і зумовлює наступний крок у розвитку теорії та практики педагогічної науки.

Серед згаданих протилежностей є одна бінарна опозиція, на яку й буде спрямована наша увага. Сторонами цієї опозиції є інформаційна і творча функції навчання. У контексті сучасної освітньої парадигми гармонізація згаданих функцій є актуальною проблемою.

Аналіз останніх досліджень з вирішення проблеми. Актуальність згаданої проблеми підтверджується педагогічною практикою, а також результатом аналізу літературних джерел [5; 6].

Навчальний процес, який ґрунтується на методологічних засадах, які визначають головну його функцію як передачу новому поколінню основних здобутків відповідної культури, може задовольняти лише суспільство, у якому домінують застійні тенденції. Такий навчальний процес характеризується пріоритетністю інформаційного навчання, яке ставить за мету навчити людину пристосовуватись до закономірностей існування навколишнього світу (існуючої системи організації суспільства). Зрозуміло, що така система освіти не здатна задовольнити потреби сучасного українського суспільства, яке реформується на шляху демократизації, інформатизації та розбудови ринкової економіки. Домінантою сучасного освітнього процесу має стати його творча функція, яка віддає пріоритет формуванню творчої особистості. У розвитку творчих здібностей, у формуванні досвіду творчої продуктивної діяльності, здатності до самоосвіти й постійного самовдосконалення і полягає творча функція навчання.

Однак не можна недооцінювати традиційно-інформаційну функцію навчання, так як

вона має важливе значення, як для виховання творчої особистості, так і для визнання її як всебічно розвиненої.

Відомо, що інформаційна функція, передбачає отримання знань у готовому вигляді, переважно завдяки репродуктивній діяльності. Проте необхідно зауважити, що в багатьох літературних джерелах з педагогічної психології та філософії [2; 3; 6] наголошується на можливості реалізації творчої пізнавальної активності за умови домінування репродуктивних видів навчальної діяльності. Це залежить насамперед від позиції самого суб'єкта навчання, його мотивації, зокрема прояву пізнавальної, інтелектуальної ініціативи.

З наведеного аналізу слідує, що реалізація згаданих двох функцій навчання не виключає одна одну, а потребує їх гармонізації. На нашу думку, методологічною основою для цього має бути теорія навчальної діяльності.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Завданням цієї статті є теоретичне обґрунтування і апробація механізмів гармонізації інформаційної та творчої функцій навчання на основі реалізації діяльносного підходу щодо організації навчального процесу в контексті сучасної освітньої парадигми.

Виклад основного матеріалу. Для вирішення проблеми гармонізації будь-яких бінарних опозицій навчального процесу, необхідно відповісти на ряд запитань, а саме: як впливає одна сторона на іншу, яким чином і за рахунок чого відбувається цей вплив? Залежно від природи сторін та їхніх взаємозв'язків можливі різні механізми гармонізації [1; 5].

Зрозуміло, що у контексті діяльносного підходу такими сторонами є творча і репродуктивна навчальна діяльність суб'єкта навчання.

Зупинимося на можливих механізмах гармонізації згаданих видів навчально-пізнавальної діяльності.

Перший – механізм взаємного доповнення і відносно паритетної взаємодії та взаємного переходу репродуктивної діяльності у творчу й навпаки.

Другий – механізм домінантного перетворення репродуктивної навчальної діяльності у творчу. У цьому випадку одна сторона опозиції – репродуктивна навчальна діяльність, є підґрунтям для творчості.

Третій – механізм продуктивно-творчої інтеграції. Він ґрунтується на пріоритеті цілого стосовно окремих його частин. Якщо розглядати цей механізм стосовно навчання у загальноосвітній і вищій школах, то він полягає у пріоритеті творчої пізнавальної діяльності, яка є інтегральною цілісністю трьох складових: репродуктивної навчальної діяльності, творчої навчальної діяльності й творчої наукової діяльності. Зауважимо, що різниця між творчою навчальною діяльністю і творчою науковою діяльністю полягає у тому, що в першому випадку учень або студент ставить і вирішує суб'єктивно-творчу задачу, розв'язок такої задачі знає викладач. У другому випадку суб'єкт навчання долучається до розв'язання об'єктивно-творчої задачі тобто такої, розв'язок якої містить наукову новизну. Зауважимо, що залучення учнів і студентів до розв'язку проблем, які передбачають здобуття об'єктивно нових знань, розглядається сучасною філософією освіти, як обов'язковий механізм реалізації інноваційно-творчої функції навчання [6].

Щоб дати відповідь на запитання: який з запропонованих вище механізмів є прийнятним для гармонізації творчої й репродуктивної функцій навчання у загальноосвітній і вищій школах, розкриємо зв'язок між репродуктивною і творчою діяльністю. Відомо, що творчість – складний суперечливий процес, який містить у собі продуктивне і репродуктивне. Репродуктивна діяльність – не просто протилежна продуктивній, вона є однією з умов прояву творчості.

Творча діяльність неможлива без актуалізації, репродукування результатів минулого досвіду. Через репродуктивну діяльність реалізується наступність у творчому процесі. Однак, будучи умовою творчості, репродуктивна діяльність не є його причиною, тобто

репродуктивна діяльність не приводить неминуче до творчості. Іншими словами, вона є необхідним чинником для творчості, але недостатнім. Репродуктивна діяльність за одних умов може бути „незмінною, замкнутою в собі, а при інших – може сприяти реалізації продуктивного, творчого акту” [10, 38].

Зазначимо, що творчий цикл пізнання, в яких би інтерпретаціях він не подався, містить два ключових етапи: формулювання проблеми (постановка задачі) і процес її розв’язання. У цьому контексті доречно згадати психологічну концепцію творчості, що ґрунтується на понятті креативної активності особистості [2; 3]. Згідно цієї концепції творчість розглядається як ситуативно-нестимульована активність, що проявляється в прагненні вийти за межі заданої проблеми. Критерієм творчості у навчанні є прояв інтелектуальної ініціативи, пізнавальної самодіяльності, який призводить до виходу за межі заданого.

Феномен творчості полягає у перетворенні репродуктивної діяльності у творчу, коли суб’єкт реалізувавши ціль, яка супроводжує репродуктивну діяльність, продовжує аналізувати структуру і результат діяльності, формулюючи на їх основі нову проблему або включаючи їх в контекст вирішення інших пізнавальних задач. Таким чином, важливою умовою творчості є позиція самого суб’єкта. Якщо так, то постає питання: які можливі способи формування такої позиції? На наш погляд, це залучення суб’єкта до відповідної навчально-пізнавальної діяльності.

Таким чином, якщо розглядати зв’язок репродуктивної навчальної діяльності та продуктивної (творчої) на першому із зазначених етапів творчого циклу, на етапі формулювання проблеми, то репродуктивна діяльність виступає необхідною умовою і джерелом творчості. Якщо оцінювати цей зв’язок на етапі розв’язку творчої навчально-пізнавальної задачі, то варто зауважити, що процес розв’язку будь-якої задачі, в тому числі й творчої, є процесом послідовного розв’язку підзадач та допоміжних задач, окремі з яких вимагають виконання переважно репродуктивних дій [7]. Власне, на цьому й ґрунтується механізм керування процесом розв’язку творчої задачі за допомогою розв’язування допоміжних задач.

Основна задача (творча) характеризується високим рівнем проблемності і є пусковим механізмом продуктивної діяльності. Рівень проблемності підзадач і допоміжних задач, як правило, є нижчим, і вони детермінують репродуктивну діяльність. Але ця діяльність, як всяка інша, має побічний продукт, що дозволяє ініціювати здогадку (інсайт) щодо розв’язку основної задачі. Зазначимо, що здатність бачити побічний (не передбачуваний) продукт діяльності вважається однією з основних властивостей творчої особистості [8]. Власне, у такий спосіб і здійснюється механізм домінантного перетворення репродуктивної діяльності розв’язування допоміжних задач у творчу у контексті розв’язку основної (творчої) задачі. Образно це можна уявити як сходження сходами, де висота кожної сходи відносно основи є рівнем проблемності допоміжної задачі. Як бачимо, у випадку розв’язання творчої задачі реалізується механізм перетворення репродуктивної діяльності у творчу під впливом пошукової домінанти, яка визначається умовами і вимогою основної (творчої) задачі.

На закінчення зазначимо, що гармонізація інформаційної і творчої функцій навчання на технологічному рівні вимагає вирішення низки теоретичних і методичних проблем щодо проектування творчої навчально-пізнавальної діяльності. Деякі аспекти проблеми частково вже висвітлювалися нами раніше [5]. Ключовими, на наш погляд, залишається питання, пов’язані з проектуванням творчої діяльності як системи. Мова йде про теорію і методику модульного проектування творчої навчальної діяльності на основі системно-структурного аналізу [4].

Все сказане дає змогу зробити наступні **висновки**.

1. Діалектика парадигмальних зрушень в освіті полягає у гармонізації протилежностей (бінарних опозицій) навчального процесу. Однією з ключових бінарних опозицій у контексті сучасної освітньої парадигми є інформаційна і творча функції навчання.

2. Аналіз діалектичного взаємозв’язку репродуктивних і творчих процесів у навчально-пізнавальній діяльності показує, що саме другий механізм – *продуктивного домінантного*

перетворення репродуктивної діяльності у творчу в поєднанні з третім є основою гармонізації творчої та інформаційної функцій навчання. Щодо першого механізму, який ґрунтується на взаємному доповненні і паритетності репродуктивної та творчої навчальної діяльності, то він є менш актуальним у контексті сучасної освітньої парадигми.

3. Пріоритет творчої функції навчання є очевидним, але його реалізація передбачає розв'язання цілої низки проблем, які лежать як в теоретичній, так і в практичній площині.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амонашвили Ш.А. Паритеты, приоритеты и акценты в теории и практике образования / Ш.А. Амонашвили, В.И. Загвязинский // Педагогика. – 2000. – №2. – С. 11-16.
2. Богоявленская Д.Б. “Субъект деятельности” в проблематике творчества / Д.Б. Богоявленская // Вопросы психологии. – 1999. – №2. – С. 35-42.
3. Богоявленская Д.Б. Психология творческих способностей: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Д.Б. Богоявленская. – М.: Академия, 2002. – 320 с.
4. Галатюк Ю.М. Модульне проектування творчої навчальної діяльності з фізики / Ю.М. Галатюк // Теорія та методика вивчення природничо-математичних і технічних дисциплін: збірник науково-методичних праць: Рівненський державний гуманітарний університет. Випуск 5. – Рівне: РДГУ, 2002. – С. 17-26.
5. Галатюк Ю.М. Гармонізація інформаційно-ілюстративної і творчої функцій навчання у вищій школі / Ю.М. Галатюк // Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі: збірник наукових праць. – Кривий Ріг: Видавничий відділ НметАУ, 2005. – С.86-90.
6. Лутай В.С. Філософія сучасної освіти /В.С. Лутай. – К.: Центр "Магістр-S" Творчої спілки вчителів України, 1996. – 256 с.
7. Машбиц Е.И. Психологические основы управления учебной деятельностью / Е.И. Машбиц. – К.: Вища школа, 1987.– 223 с.
8. Пономарев Я.А. Психология творчества / Я.А. Пономарев. – М.: Наука, 1976. – 303 с.
9. Сподін Л.А. Нова парадигма освіти України у ракурсі філософського аналізу / Л.А.Сподін // Науковий вісник Національного аграрного університету. Вип. 130. – 2008. – С. 330-334.
10. Цапок В.А. Творчество (философский аспект проблемы / В.А. Цапок. – Кишинеv: Штиинца, 1999. – 149 с.

Ю.М. ГАЛАТЮК. ТВОРЧЕСКАЯ И ИНФОРМАЦИОННАЯ ФУНКЦИИ ОБУЧЕНИЯ В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПАРАДИГМЫ

Резюме. Анализируются информационная и творческой функции обучения в контексте современной образовательной парадигмы. Исследуются механизмы их гармонизации на основе диалектического единства репродуктивной и творческой учебно-познавательной деятельности.

Ключевые слова: образовательная парадигма, информационная и творческая функции обучения, учебная деятельность.

Y.M. HALATYUK. CREATIVE AND INFORMATION OF THE STUDY IN THE CONTEXT OF MODERN EDUCATIONAL PARADIGM

The summary. Analyzes information and creative learning function in the context of modern educational paradigm. The mechanisms of harmonization based on the dialectical unity of reproductive and creative learning activities.

Key words: educational paradigm, information and creative learning function, learning activities.